

ПРОГРАМА
за управление и развитие на Института за държавата и правото при БАН
2017-2021

Институтът за държавата и правото (ИДП) е един от четирите институти от направление „Човек и общество“ в БАН. Създаден през 1947 г. с идеята да се занимава с проучвания на Конституцията, той бързо се утвърждава като център за **научни изследвания във всички клонове на правото** и вече 70 г. успешно развива тази дейност (плеяда негови учени оставят трайни следи в правната наука) наред с **обучението на докторанти** и оказването на **експертна и консултативна помощ в полза на различни държавни органи**. Това са трите направления в неговата дейност и днес, които го превръщат в пълноценно и общественополезно научно звено, част от голямата система от институти на БАН.

Всеки институт е такъв, каквито са учените в него. Ако те са известни и уважавани професионалисти, такъв е институтът. Ако те са неразпознаваеми или не се ползват с авторитет сред колегите си, такъв е и самият институт и извършваната в него научна дейност. Затова основен приоритет в работата ми като директор, ако бъда избрана, ще бъде укрепването и развитието на кадровия потенциал на института. Дълбоко съм убедена, че една добре осмислена и последователно провеждана, правилна и принципна кадрова политика е в основата на успешното развитие на института и по естествен път води до правилното решаване на повечето други проблеми, които стоят пред него, както и до запазването му като център за качествени научни изследвания. Затова ще започна тази програма с вижданията си за кадровата политика, а след това ще изложа концепцията си за развитието на трите основни дейности на института, очертаващи неговия облик и мисия: научни изследвания, обучение на докторанти, експертно-консултативна дейност. Ще завърша с въпроса за финансовото състояние и перспективи.

Кадрова политика

Щатната численост на института е 37 души, вкл. администрацията. Учените са разпределени в четири секции: публичноправни, гражданскоправни, наказателноправни и международноправни науки. Те имат своя логика и са традиционни за института и аз не намирам основания за промени. С тази щатна численост ИДП е вероятно най-малкият институт в БАН. Не мисля, че възможността за увеличаване на щата е особено реалистична, затова всички управленски предложения и решения в тази програма ще се основават на наличния щат. Към настоящия момент на основна работа в ИДП са 24 учени; съвместителите са 6, заемащи 3 щата; за 1 е обявен конкурс, по който предстои избор в Научния съвет (НС); има 3 свободни щата, за един от които и.д. директорът е поканила доц. Цвета Маркова да го заеме без конкурс и така е стартирала процедурата за избор, но по нея предстои да се произнесе НС. Шест от наличните щатове са за администрацията.

Малката численост на Института има редица недостатъци, но при определени условия те могат да се превърнат в предимство. Основният недостатък е, че ИДП не може да изгражда научен потенциал, а оттук и да извършва научни изследвания,

обучава докторанти и предоставя експертиза във всички клонове на правото. А в общ план следва да се отчита това, че непосредствената професионална среда оказва важно влияние за изграждането и развитието на един учен. Колкото по-голяма и силна е тя, толкова по-лесно генерира научни постижения, стимули, критерии за съизмерване, дори конкуренция в хубавия смисъл на думата, които „дърпат напред“, както отделния учен, така и общността като цяло. Но в същото време един по-малък колектив може да е по-гъвкав, сплотен, с повече лични контакти, а оттук и желание за взаимопомощ и сътрудничество, да позволява по-лесното вземане на решения, вкл. и управленски, и тяхното изпълнение. Осъзнавайки това, бих насочила усилията си за изграждането на такъв колектив. Изходна позиция в това за мен е приетата от НС през м. декември 2016 г. Стратегия за развитие на кадровия потенциал на ИДП. Приемането на тази стратегия има своята предистория, не бе лесно, отне почти година, но важното е, че НС успя да се обедини около принципните положения, заложи в нея, които напълно споделям, тъй като активно участвах в изработването ѝ. Ако бях избрана за директор, незабавно бих предложила приемането на План за действие за изпълнението ѝ през 2017 г., както е заложено в нея. Както вече посочих, в института има няколко незаети щатни бройки и една от задачите на този план е да се реши какви конкурси да бъдат обявени. Стратегията предвижда такива планове да се приемат ежегодно и ще настоявам това да се спазва, защото дава добра възможност да се прави ежегодно цялостен анализ на кадровото състояние на института, своевременно да се планират конкурсите за академични длъжности и да се набелязват други действия.

За спокойната и колегиална атмосфера в института, от която имаме безкрайна нужда, е особено важно не само какво се върши, но и как се върши то. В частност при решаването на кадровите въпроси решенията трябва да се вземат прозрачно и мотивирано, задължително след обсъждане в секциите. Тук е изключително важна и ролята на НС, защото според УБАН именно той е органът, който взема решенията за обявяване на конкурси, за избиране на академична длъжност и за освобождаване от заемана академична длъжност. Много бих настоявала и разчитала НС да упражнява пълноценно тези си правомощия в интерес на института като цяло. Само при едни добре и публично обсъдени и мотивирани решения на НС по кадровите въпроси, решенията по тях биха били убедителни и приети от учените в ИДП. А това има изключително важно значение за спокойната атмосфера в него, за взаимното доверие и уважение, които бяха подложени на редица изпитания през последната година – година и половина. Ролята на директора в този контекст е не да налага волята си на всяка цена, без обсъждания и без мотиви, а да бъде лидер, който да дава насоките и да убеждава, а не да принуждава.

Излагайки вижданията си за кадровото развитие на института, не мога да отмина въпроса за състоянието на НС. Една от първостепенните и постоянни задачи на всеки директор трябва да бъде съответствието му с изискванията на чл. 38, ал. 3 УБАН. Това вероятно звучи странно и неразбираемо за учените от по-големите институти на БАН, но поради малкия числен състав на ИДП проблемът с формирането на законен състав стои или по-точно стоеше пред ИДП. Наистина подчертавам, че вече спокойно можем да използваме минало време и с особена грижа ще следя това да остане така. Към настоящия момент НС отговаря на всички изисквания на УБАН и при успешно

завършване на двата обявени конкурса за хабилитация, в което не се съмнявам, той ще бъде стабилизирани и за в бъдеще.

Считам, че като цяло отгук насетне ИДП няма да има сериозни кадрови проблеми, свързани с попълване на щатния му състав с учени на основна работа, вкл. и хабилитирани, една от причините за което е наличието през последните години на достатъчно юристи с образователната и научна степен „доктор“, които проявяват интерес към научна работа. Доказателство за това е, че на последния конкурс за гл. асистент по МЧП се явиха трима кандидати. Това обаче отново поставя на преден план вземането на правилни решения от ИДП (секциите, НС) от какви учени имаме нужда и провеждането на честни конкурси, които да гарантират избирането и кариерното израстване на най-добрите. Усилията ми като евентуален бъдещ директор категорично ще бъдат насочени натам.

Научноизследователска дейност

Тя е същностната, водещата дейност на института. Традиционно се осъществява чрез разработване от учените на индивидуални научни задачи (планови изследвания), обединени в колективни научни проекти. Плановите изследвания се обсъждат от секциите и след това се обсъждат и приемат от НС. Изцяло или частично се публикуват във вид на статии, студии, монографии, доклади от конференции.

Считам, че има какво още да се направи за повишаване качеството на научноизследователската дейност. Това може да се постигне чрез:

- 1) Превръщането на колективните проекти действително в такива, т.е. в проекти, годни да произведат общ краен продукт по даден научен въпрос от колектив от изследователи, работили съвместно по него. Сега колективните проекти са до голяма степен аморфни, те представляват механичен сбор от индивидуални теми, привидно обединени от общо, много широко заглавие. Този подход има своите предимства – той дава максимална свобода на отделния учен да работи по теми, които лично за него представляват интерес. Може би той не бива да бъде напълно изоставян, поне не рязко и веднага. Но наред с това, ако бъда избрана, ще насоча усилията си към формулирането и разработването на другия тип колективни проекти, посочен по-горе. Така ще натрупаме различен опит, въз основа на който ще преценим кой тип проекти дава по-добри резултати. Предимството на варианта, при който колектив от учени работи съвместно, е че общите усилия дават по-голяма добавена стойност в по-кратки срокове, което е особено важно ако се изследват актуални или комплексни въпроси.
- 2) Внимателен подбор на темите за научни изследвания, които да се отнасят до наистина значими правни проблеми.
- 3) По-задълбочени и критични обсъждания на плановите изследвания в секциите и в НС.

Не по-малко важно от постигането на научни резултати е тяхното разпространение. Бих използвала наличните финансови възможности за организиране на различни научни прояви с тази цел. Бих търсила максимална ефективност при минимален финансов разход. За целта бих привличала съорганизатори (юридическите факултети, съд, прокуратура, адвокатура, НПО), бих избягвала далечни дестинации (напр. морския бряг), изискващи допълнителни разходи. Бих насърчавала включително

чрез командироване с поемане на разходите (според финансовите възможности на ИДП) колегите от института да участват в научни прояви у нас и в чужбина. Става въпрос обаче именно за участие с доклади, а не просто за присъствие. Това е особено важно както за отделния учен, така и за ИДП като цяло, защото по-този начин той става по-видим и разпознаваем. Считаю, че известен финансов ресурс за това е налице, и при приемането на бюджета от НС той може да бъде целево заделен и обявен на всички колеги.

Важно значение за научноизследователската дейност на ИДП и за разпространение на резултатите от нея има издаването от института сп. „Правна мисъл“. То обаче играе и друга роля – популяризира ИДП и издига авторитета му, тъй като е научен форум за широк кръг юристи от теорията и практиката. Неговото съществуване и редовно издаване би следвало да е грижа на всеки директор. На този етап проблеми в това отношение няма, но престижът на списанието (оттам качеството на публикуваните в него материали и интересът към тях) рязко би се увеличил, ако то бъде включено в някоя от системите за рефериране или индексирание. Давам си сметка, че това е един дълъг и труден процес (не ми е известно българско правно списание, което да е реферирано), но си заслужава усилията и съм готова да ги положа, разбира се със съдействието на цялата ред. колегия на списанието.

Наред със сп. „Правна мисъл“ ИДП издава и сборник с по-големи по обем материали – студии, наречен „Научни трудове на ИДП“. За съжаление през последните години той бе обезличен. Макар формално да излизаше и да носеше това име, той всъщност представляваше сборник с доклади от станалата вече традиционна за института ежегодна докторантска конференция. Намирам за необходимо докторантската конференция да бъде продължена, но докладите от нея да се издават в нарочен сборник, а сб. „Научни трудове на ИДП“ да излиза във варианта, в който бе замислен.

Обучение на докторанти

Обучението на докторанти е важна и традиционна част от дейността на ИДП. В момента институтът има акредитация по 8 докторски програми. Предвид приключващите конкурси за хабилитация по граждански процес и трудово право, би могло да се очаква, че това ще са следващите две докторски програми, по които ще поискаме акредитация.

Обучението на докторанти се развива успешно. Доказателство за това са големият брой участници в конкурсите, големият брой обучавани докторанти (около 35-40 годишно), желанието на хабилитираните учени от института да бъдат научни ръководители, добрата успеваемост на зачислените докторанти. Те са както съдии, прокурори, адвокати, служители в администрацията на различни етапи от кариерното си развитие, така и току-що завършили студенти. По-голямата част от тях правят задочни докторантури, но имаме и редовни докторанти, както и такива на самостоятелна подготовка.

С оглед на още по-доброто провеждане на докторантурата в ИДП, ако бъде избрана за директор, бих следила и настоявала за: 1) стриктно спазване на изискването всеки научен ръководител да има не повече от трима докторанти, за да се осигури, от

една страна, пълноценно научно ръководство, а от друга, научният ръководител да не се затруднява при осъществяването на собствената си научна дейност; 2) позадълбочено обсъждане на дисертациите при т.нар. „вътрешна защита“; 3) утвърждаване на научни журита от водещи учени по научната специалност на дисертационния труд, което издига авторитета на докторанта, но и на института; 4) недопускане на случаи на „свръх бързи“ защиты (например в рамките на 6-7 месеца от зачисляването), защото те по правило не позволяват пълноценно разгръщане на обучението и постигането на максимално добри резултати на дисертационното изследване; 5) внасянето в НС на ежегоден доклад от административния отговорник за докторантурата, в който да се представя състоянието на докторантурата и да бъде повод за дискусия и предложения от членовете на НС за подобряване на дейността; 6) увеличаване броя на двустранните споразумения с университетите по програма Еразъм+, което ще даде възможност на по-голям брой докторанти да се възползват от програмата.

Експертна дейност

За съжаление експертната дейност на ИДП се изразява почти единствено в предоставянето на становища по искания за тълкувателни решения на ВКС и ВАС (тук не включвам участието на учени от ИДП в различни комисии, органи, структури и т.н., защото обикновено те работят там по трудов или граждански договор не като представители на ИДП, а в лично качество). Изключително рядко ИДП получава искания за становища от други органи. Добрата традиция винаги да отговаряме на исканията на ВКС и ВАС несъмнено трябва да продължи. Това е от полза за съдебната система, за нас самите като учени, а в крайна сметка издига авторитета и на института като цяло. Благодарения на становищата, които предоставяме, имаме възможност с научни аргументи да влияем върху формирането на съдебната практика по най-сложните и спорни въпроси.

Институтът има капацитет да разшири експертизата си и спрямо други органи, но това само по себе си не е безпроблемно. Вероятно при подходящ подход на ръководството на института, редица органи биха му възложили експертна работа. Но ако тя е безплатна и изисква сериозни усилия и време, едва ли би мотивирала голяма част от учените да се включват активно и пълноценно в нея. Нещата стоят по друг начин, ако работата се възлага срещу заплащане (особено на фона на изключително ниските заплати, които получаваме като учени), но това пък поставя ИДП в тежка конкуренция с множеството адвокатски кантори и НПО, част от които също разполагат със сериозна експертиза. Това разбира се не означава, че изключвам възможността за разширяване на експертната дейност на института. Напротив, бих търсила възможности за това (както със, така и без финансиране), но държа да отбележа реалното състояние на нещата и на този фон да очертая алтернативите и перспективите.

Финансиране

ИДП се финансира основно от бюджетната субсидия. Тя осигурява изплащането на скромните трудови възнаграждения и осигуровките на учените, режийните разходи на използваната от института сграда, както и дължимите за нея местни данъци и такси.

Собствените приходи са малко – главно от таксите на докторанти и от разпространението на сп. „Правна мисъл“ и „Научни трудове на ИДП“, вкл. чрез електронната база данни СЕЕОЛ.

При решаването на финансовите въпроси две принципни положения за мен са особено важни: 1) разпределението на бюджета по пера да бъде ежегодно обсъждано и приемано от НС; 2) за решението на НС да бъде информирано общото събрание на учените, за да има максимална яснота дали и с какви средства разполага институтът за организиране на научни прояви, за командировки, за закупуване на литература за библиотеката, за подпомагане на най-младите (напр. във връзка с докторски защиты, по които ИДП няма акредитация), за научно ръководство и др. подобни. Освен за планирането на финансовите разходи това ще допринесе и за планирането на научните прояви и участието на учени в тях и на другите дейности в условията на прозрачност и доверие, което е особено важно за доброто управление.

Излагането на виждания във връзка с финансовото състояние на института не може да отmine и особено актуалната тема за привличането на средства чрез проекти. Ненужно е да обяснявам необходимостта от такива предвид крайно недостатъчната бюджетна субсидия. Ненужно е да обяснявам също, че привличането на тези средства зависи до голяма степен от това каква е държавната политика относно проектното финансиране на науката в България. Разбира се, винаги стои и възможността за финансиране по европейски/международни проекти, но за съжаление не мисля, че към момента е реалистично сериозно да се разчита на нея, защото ИДП е почти неразпознаваем извън пределите на страната и няма изграден авторитет на надежден и желан партньор. На практика институтът не поддържа истински и пълноценни контакти с други научни организации извън страната, не е част от никакви академични мрежи, няма предишни успешни участия в международни/европейски проекти, с които да докаже капацитет и експертиза. Отделни учени имат добри международни връзки, но те остават по-скоро лични отколкото институционални и липсата на международни проекти през последните години (с едно незначително изключение) е доказателство, че тези контакти не могат да превърнат ИДП в желан партньор. Това неблагоприятно положение може да се промени в дългосрочна перспектива (не и в краткосрочен план, според мен), като за това са необходими много и целенасочени усилия, а вероятно и някакво финансиране. Но първите стъпки, които могат да се предприемат почти незабавно и не изискват съществен финансов ресурс са следните: 1) осъществяване на преки контакти от страна на ръководството на ИДП със сродните институти на чуждите академии на науките и с определени университети, които имат изявена научноизследователска дейност и активна международна дейност, с цел представяне на института и заявяване на нашата готовност и научен капацитет за работа по съвместни проекти; 2) пълноценно използване на възможностите на програма Еразъм+, която позволява не само студентска и докторантска, но и преподавателска мобилност, като бъдат канени в ИДП чужди гост-лектори. Така наред с изнасянето на лекции, ще могат да се обсъдят и възможностите за съвместни проекти и тяхното финансиране, след като гостите ни лично са се запознали с института и неговите учени. Но за целта е необходимо ИДП наистина да има капацитет за участие в проекти и да успее да го покаже чрез сериозна посещаемост на лекциите, активни дискусии след тях, собствени

научни изследвания и отлични възможности за представянето им на английски език; 3) специални усилия за установяване на контакти с изследователски институти и юридически факултети в съседни държави – струва ми се, че географската близост и други фактори правят това по-лесно (вкл. финансово), отколкото в общия случай. Трудно е да си представя, че ИДП може да има водещи позиции в Европа, но не е невъзможно да постигнем такива в нашия географски регион (в този смисъл е една от препоръките при международната оценка на института); 4) участието на учени от ИДП в международни форуми винаги да е повод и за представяне на института и търсени на партньори за бъдещи проекти; 5) винаги да се следи за състоянието на английската версия на интернет страницата на института – тя периодично да се обновява, като публикуваните текстове се проверяват внимателно, вкл. при финансова възможност и от филолог. Интернет страницата ни е това, което ни представя пред света, затова е изключително важно тя да бъде в перфектен вид.

Във връзка с проектното финансиране искам да отбележа и следните няколко принципни положения, които ще ме ръководят, ако бъда избрана за директор: 1) бих очаквала и приемала проектни идеи и предложения от всички учени в ИДП, особено от тези, които имат опит с работа по проекти извън института; 2) решението за участие на ИДП в проект следва да се взема от НС; 3) при вземането на това решение НС трябва да преценява особено внимателно капацитетът на ИДП (научен, организационен, финансов) да изпълни спокойно и качествено проектите, в които ще участва. Казвам това на базата на известен негативен опит, който имахме с проекти в годините назад, но и с убеждението, че бих се борила за успеха на всяко разумно проектно предложение и бих съдействала за качествено изпълнение на всеки спечелен проект.

Изготвянето на тази програма е резултат от почти 17-годишната ми работа в ИДП, в която постъпих веднага след студентската скамейка и държавния стаж. През тези години бях изключително горда, че работя в Правния институт на БАН, трупам знания и опит, учех се от предишните поколения. На практика в института израснах и се формирах като учен, а в някаква степен и като личност. Струва ми се, че е дошъл моментът да изляза от уютната си позиция на доцент и използвам натрупаното през тези 17 години, за да предложа тази програма в качеството си на кандидат за директор. Написах я честно, без гръмки фрази и нереалистични обещания, които не мога да изпълня, без „wishful thinking“, а с желанието да предложа алтернатива, която да гарантира спокойната атмосфера в института и да съдейства за повишаване на качеството на неговата дейност.

3.06.2017 г.

Доц. д-р Гергана Маринова